

Brussels hof van beroep met parodie naar HJEU (noot onder Brussel 8 april 2013 en Gent 13 mei 2013).

Auteurs & Media 2013/5, 356-359.

De beide arresten die hierboven zijn afgedrukt, nl. het arrest van het hof van beroep te Brussel van 8 april 2013 en dat van het hof van beroep te Gent van 13 mei 2013, handelen over politieke parodieën. Beide arresten maken duidelijk dat de Belgische rechtspraak tot nu maar weinig rechtszekerheid heeft kunnen creëren en in sommige gevallen ook onvoldoende ruimte heeft gegeven aan de parodie als een specifiek format van expressievrijheid. De voorwaarden die de Belgische rechtspraak doorgaans stelt aan de parodie zijn niet min. Er moet immers aan zeven cumulatieve voorwaarden worden voldaan om beroep te kunnen doen op de parodie-exceptie van artikel 22 § 1, 6° AW. Immers, de parodie :

1. moet zelf origineel zijn,
2. moet een ironisch/humoristisch karakter hebben,
3. moet een element van kritiek bevatten of contrast oproepen (met het origineel),
4. mag niet meer vormelementen overnemen dan nodig,
5. mag niet tot verwarring leiden,
6. mag niet louter of hoofdzakelijk een commercieel doel nastreven en
7. mag niet louter of hoofdzakelijk de intentie hebben het originele werk te schaden¹.

In de zaak van Piet Wittewrongel / *Dwars Groen* tegen Pieter Aspe en fotograaf André Cocquyt komt het hof van beroep te Gent aan de politieke parodie tegemoet als een vorm van legitieme nabootsing en vervorming van een bestaand auteurswerk, hier als onderdeel van een politieke polemiek in een verkiezingsperiode. Het hof maakt duidelijk dat het auteursrecht en de ermee verbonden morele rechten van de auteur van het originele werk niet te ver mogen doorschieten bij het toepassen van de parodie-exceptie in deze context. Het hof komt tot de conclusie dat de parodie met een foto als onderdeel van een verkiezingsfolder van het politieke kartel *Dwars Groen* geen inbreuk pleegt op de rechten van de fotograaf die eerder in opdracht van Open VLD een foto nam van Pieter Aspe, foto die werd gebruikt voor een verkiezingskalender met mogelijke kandidaten voor de verkiezingen in 2012. Een essentiële overweging van het hof is dat de parodie van *Dwars Groen* kritiek levert “op het beleid en/of het voorgestelde beleid en/of de verkiezingspropaganda van de Open VLD in Blankenberge” en dat de parodie minstens de bedoeling laat blijken kritiek te willen uiten. Het hof vindt dus in tegenstelling tot de eerste rechter, dat van een inbreuk op het auteursrecht geen sprake is.

Enige tijd geleden stelde de rechtspraak zich blijkbaar strikter op, want zowel Lijst Dedecker (LDD) als het Vlaams Belang (VB) werden veroordeeld wegens het ontoelaatbaar gebruik van

¹ Voor een situering, zie D. VOORHOOF en K. VAN DER PERRE, *Handboek Auteursrecht*, Gent, Academia Press, 2012, 155-161.

beschermde auteurswerk². Beide politieke partijen hadden volgens de rechter ten onrechte de parodie-exceptie ingeroepen : in de zaak LDD ging het om een parodie op Lucky Luke en de Daltons (Morris), in de zaak van het VB betrof het een parodie op De Wilde Weldoener, een Suske en Wiske-album met Lambik in de hoofdrol (Vandersteen). Die laatste zaak wordt nu “vervolgd”, want het Brusselse hof van beroep vroeg met het arrest van 13 mei 2013 advies aan het EU-Hof van Justitie over de kenmerken van de parodie. Het is nu afwachten of het Hof van Justitie de Belgische rechter een duidelijker leidraad zal kunnen meegeven voor het toepassen van de parodie-exceptie in het auteursrecht.

Dwars Groen, Aspe, Open VLD en parodie

Het arrest van het hof van beroep te Gent is alvast één van de weinige rechterlijke uitspraken in België waarin de auteursrechthebbenden die zich verzetten tegen het gebruik van hun werk in hun vordering werden afgewezen³. Dat komt omdat de rechtspraak de lat voor de parodie-exceptie zeer hoog heeft gelegd⁴. Zo had eerder ook al de voorzitter van de rechtbank te Gent geoordeeld dat het Blankenbergse politieke kartel *Dwars Groen*, met de parodie van de foto van Aspe als voormalig Open VLD-kandidaat, een inbreuk had gepleegd op zowel het portretrecht van Aspe als op het auteursrecht van de maker van de foto⁵.

² Zie D. VOORHOOF, “LDD en VB veroordeeld voor schending auteursrecht”, *De Juristenkrant* 2011/299, 1 en 3.

³ Rb. Brussel 19 maart 1999, *AM* 2000, 373; Luik 6 oktober 1997, *Journ. Proc.* 1997/336, 28 en Cass. 5 april 2001, *AM* 2001, 400.

⁴ D. VOORHOOF, “België : de paradoxen van de parodie”, in : W. GROSHEIDE (ed.), *Parodie. Parodie en kunstexpressievrijheid en auteursrecht*, *AM* 2008/1, 27-36. Zie ook Antwerpen 11 oktober 2000, *AM* 2001, 357, met noot D. VOORHOOF, “Rechter heeft moeite met toepassing van de parodie-exceptie”.

⁵ Voorz. Rb. Gent 11 oktober 2012, P. Wittewrongel e.a. t. P. Aspeslag en A. Cocquyt, *onuitg.*

Volgens het hof van beroep te Gent gaat het evenwel om een geoorloofde parodie, in een politieke context, waarbij de ene partij kritiek levert op het beleid van de andere. Belangrijk is dat er weldegelijk sprake is van kritiek op de originele foto, die immers de politiek van Open VLD propageerde. Daarin verschilt deze zaak trouwens met de affiches en advertenties waarop Jean Marie Dedecker van LLD zich eerder presenteerde als Lucky Luke, neerkijkend op een getransformeerde versie van de vier Daltons, herkenbaar als Guy Verhofstadt, Johan Vande Lanotte, Yves Leterme en Kris Peeters. In eerste instantie leek Lijst Dedecker met de Lucky Luke-parodie wel de kaap van het auteursrecht te kunnen omzeilen, want de rechtbank van eerste aanleg te Brugge was van oordeel dat de politieke spotprent een parodie was waartegen het auteursrecht zich niet verzet. In een arrest van het hof van beroep te Gent werd deze bevinding echter van tafel geveegd. Het hof was van oordeel dat de spotprent van LDD de kwalificatie parodie niet verdiende, want geen kritiek leverde op het werk van Morris of op de stripfiguren in Lucky Luke. Het hof merkte ook op dat de betwiste cartoon aanhaakte bij het succes van de stripfiguren van Morris en op die manier de held en de schurken recupereerde voor politieke doeleinden. LDD en Jean Marie Dedecker werden samen met de communicatiebureaus die de campagne bedachten en uitvoerden veroordeeld tot een herhalingsverbod en een schadevergoeding⁶.

In de zaak *Dwars Groen t. Aspe* motiveert het hof omstandig waarom de parodie-montage van *Dwars Groen* aan alle kenmerken van de parodie voldoet en bovendien ook binnen het kader blijft van de eerlijke gebruiken, conform met art. 22 § 1, 6° AW. Vooreerst argumenteert het hof dat de collage met de foto uit de Open VLD-kader en de tekening origineel is “in de zin van de Auteurswet en van de rechtspraak van het Europees Hof van Justitie”⁷. Ook het element humor is voldoende aanwezig, althans kan uit de compositie “afgeleid worden dat de maker gepoogd heeft zijn of haar boodschap op een humoristische manier te brengen”. Uit de combinatie van titel, foto, tekening en tekst blijkt meer bepaald “de bedoeling om ironie over te brengen”. Het hof vindt ook dat *Dwars Groen* met de gewraakte foto en tekening kritiek levert op het (voorgestelde) beleid en op verkiezingspropaganda van de Open VLD in Blankenberge, of toch dat minstens de bedoeling blijkt om kritiek te uiten. Bovendien zijn niet meer vormelementen overgenomen dan nodig om de parodie tot stand te brengen en is er geen verwarringsgevaar tussen de foto op de Open VLD-kalender en de montage in de verkiezingsfolder van *Dwars Groen*. Uit deze kenmerken blijkt dat het wel degelijk om een parodie gaat zoals bedoeld in art. 22 § 1, 6° AW.

⁶ Gent 3 januari 2011, F. De Bevere-Blanckaert en Lucky Comics NV t. J.M. Dedecker e.a., *AM* 2011, 327.

⁷ Zie hierover ook B. MICHAUX, “L’originalité en droit d’auteur, une notion davantage communautaire après l’arrêt Infopaq”, *AM* 2009/5, 473-488; F.W. GROSHEIDE, “Werk in uitvoering”, *AM* 2012, 280-298 en D. VOORHOOF, “Auteursrecht op portretfoto’s, opsporingsberichten en actualiteitsverslaggeving via de media, Noot onder HJEU 1 december 2011, inzake Painer”, *AM* 2012/4, 330-331.

Vervolgens analyseert het arrest omstandig of de parodie in kwestie beantwoordt aan de eerlijke gebruiken. Hoewel het auteursrecht van de fotograaf zeker in het geding is, moet volgens het hof ook rekening worden gehouden met een reeks andere factoren. Opmerkelijk is zeker de reflectie van het hof over het belang van het beeld in de Westerse cultuur en de verwijzing naar de technologie die het “doorgeven, delen en hergebruiken van afbeeldingen bijna onbeperkt mogelijk” maakt. Het hof maakt verder duidelijk dat de figuur van Pieter Aspe als bekend persoon en de politieke, pre-electorale context “essentieel is in de beoordeling van de zaak”. Dat de parodie in kwestie de bedoeling had om de afgebeelde of de auteur van de oorspronkelijke foto te schaden, is niet aangetoond, en de grenzen van de humor of van de milde spot of welvoegelijkheid zijn niet overschreden.

Het hof houdt er ook rekening mee dat de oorspronkelijke foto, en dus het oorspronkelijke auteurswerk waar de parodie van afgeleid is, samen met de parodie politieke doeleinden dienen, “meer bepaald het duidelijk maken van standpunt aan de burger in het kader van democratische verkiezingen”. Ook hier verschilt deze zaak dus met de politieke parodie door LLD (cfr. *supra*) en met de politieke parodie door VB (cfr. *infra*), omdat het in deze zaken parodieën betrof die waren gebaseerd op (commerciële) stripalbums, en dus niet op een origineel werk met een “politiek doeleinde”.

Na deze omstandige motivering inzake de legitieme toepassing van de parodie-exceptie in deze zaak, maakt het hof nog twee relevante opmerkingen in de context van de toepassing van beperkingen op het auteursrecht en hun weerslag op de expressie- en informatievrijheid. Het arrest benadrukt ten overvloede dat hoewel het EU-recht “de intellectuele eigendomsrechten, en dus ook het auteursrecht, tot autonome rechten heeft gemaakt”, het auteursrecht daarom nog geen absoluut recht is⁸. Het hof wijst er op dat het auteursrecht “in evenwicht” moet worden gebracht met in dit geval het recht op politieke expressievrijheid, nl. zowel het recht om “politieke standpunten - op een correcte manier - te uiten”, als het recht van het publiek om van dergelijke standpunten kennis te nemen, nl. “de rechten en belangen van alle stemgerechtigden om kennis te nemen van de verschillende politieke opvattingen (...)”. Al deze argumenten samen vormen een stevige motivering waarom in deze zaak toepassing moet worden gemaakt van de parodie-exceptie en het auteursrecht moet worden ingeperkt rekening houdend met het recht op (politieke) expressievrijheid.

Terloops weze nog opgemerkt dat het arrest van het hof van beroep te Gent van 13 mei 2013 een expliciete verduidelijking bevat in verband met de aard van het portretrecht als een beperking op het auteursrecht en op de rechten van de eigenaar van het portret. Het portretrecht is immers een explicitering van het recht op afbeelding van het individu en is dus geen auteursrecht, maar een

⁸ Zie ook HJEU 29 januari 2008, *Promusicae*, C-275/06, AM 2008, 126; HJEU 24 november 2011, *Scarlet Extended NV t. Belgische Vereniging van Auteurs, Componisten en Uitgevers CVBA (SABAM)*, C-70/10 en HJEU 16 februari 2012, *Belgische Vereniging van Auteurs, Componisten en Uitgevers CVBA (SABAM) t. Nellog NV*, C-360/10, AM 2012/2-3, 188.

persoonlijkheidsrecht dat de uitoefening van het auteursrecht (en van het eigendomsrecht en het bezitsrecht) op een portret, foto of afbeelding van een persoon inperkt⁹. Aangezien het portretrecht geen auteursrecht is, noch een naburig recht¹⁰, impliceert dit ook dat de afgebeelde of geportretteerde geen beroep kan doen op art. 87 § 1 AW om via een rechterlijk stakingsbevel een einde te stellen aan de verdere reproductie, publieke mededeling of verspreiding van een foto. De bevoegdheid van de voorzitter van de rechtbank van eerste aanleg of de rechtbank van koophandel in toepassing van art. 87 § 1 AW beperkt zich inderdaad tot het vaststellen van “een inbreuk op het auteursrecht of op een naburig recht” en geeft de voorzitter in toepassing van art. 87 § 1 AW, zoals in kortgeding, niet de bevoegdheid om inbreuken op het portretrecht of het recht of afbeelding vast te stellen en op basis daarvan bevel op te leggen dat er een einde aan wordt gemaakt. De bevoegdheid in toepassing van art. 87 § 1 AW moet immers restrictief worden uitgelegd, met als gevolg dat de vordering op basis van art. 87 § 1 AW door Pieter Aspe wegens vermeende inbreuk op zijn portretrecht niet toelaatbaar is. Het arrest wijst erop dat aangezien procedures zoals in kort geding een uitzondering vormen op de algemene regels van het burgerlijk procesrecht, deze beperkt moeten worden toegepast¹¹. Het arrest gaat daarom, terecht, ten gronde enkel in op de aanspraken van de fotograaf van de geparodieerde foto.

De Wilde Weldoener

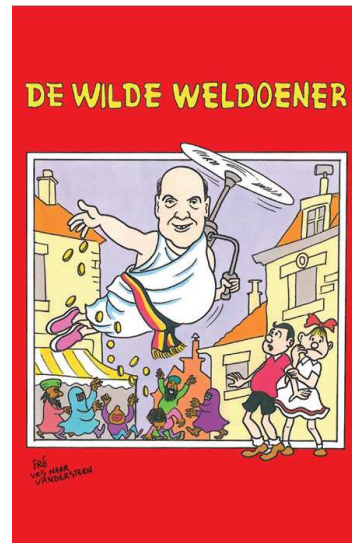
Het arrest van het hof van beroep te Brussel in de zaak van de VB-parodie opent ongetwijfeld een nieuwe bladzijde in het vervolgverhaal van het aftasten en proberen vastleggen van de grenzen van de parodie-exceptie door de rechtspraak.

In Gent werd naar aanleiding van de nieuwjaarsreceptie van de stad op 9 januari 2011 door de lokale Vlaams Belang-afdeling een kalender verspreid, o.a. ook via de website van het VB, met daarop een karikatuur van de Gentse burgemeester, expliciet refererend naar het album van Suske en Wiske ‘De Wilde Weldoener’. In dit geval was het niet Lambik, maar burgemeester Daniel Termont (SP.A) die kwistig geld uitstrooide, overigens naar mensen van buitenlandse origine, toen in Gent nog “allochtonen” genoemd. De erfgenamen van en rechtenhouders op het werk van Willy Vandersteen eisten de onmiddellijke stopzetting van de verspreiding van de kalenders en de verwijdering van de parodie van de VB-website.

⁹ D. VOORHOOF, “De Belgische Auteurswet. Commentaar bij artikel 10”, in : F. BRISON en H. VANHEES (eds.), *Huldeboek Corbet, De Belgische auteurswet, artikelsgewijze commentaar*, Brussel, Larcier, 2012, 65-73.

¹⁰ Hoewel in bepaalde situaties acteurs of uitvoerende kunstenaars wel op hun portretrecht via de naburige rechten aanspraak kunnen maken : Brussel 4 april 2007, *AM* 2007, 467.

¹¹ Zie hierover ook B. MICHAUX en D. VOORHOOF, “L’action en cessation vise toute atteinte au droit d’auteur. Qu’est-ce à dire?”, *AM* 2010/4, 330-336.

De cartoon met de Gentse burgemeester als ‘wilde weldoener’ werd door de voorzitter van de Brusselse rechtbank als een manifeste schending van het auteursrecht van Willy Vandersteen beoordeeld. Het Vlaams Belang voerde weliswaar aan dat in toepassing van art. 22 § 1, 6° van de auteurswet van 30 juni 1994 de auteur zich niet kan verzetten tegen een gebruik van zijn werk in het kader van een parodie, een pastiche of een karikatuur, rekening houdende met de eerlijke gebruiken. Maar de rechter was van oordeel dat de karikatuur van Lambik te weinig originaliteit uitstraalde en teveel gelijkenis vertoonde met de cover van het album van Willy Vandersteen. Dit gebrek aan originaliteit maakte dat de VB-parodie niet als een intellectuele schepping kon beschouwd worden en daardoor niet beantwoordde aan de basisvoorwaarde van de parodie. De VB-karikatuur nam overigens wel het beleid van de stad Gent op de korrel, maar leverde geen kritiek op het stripalbum ‘De Wilde Weldoener’, noch op de figuur van Lambik. De voorzitter van de rechtbank van eerste aanleg te Brussel veroordeelde daarom de verantwoordelijken van het Vlaams Belang (Johan Deckmyn en de vzw Vrijheidsfonds) tot onmiddellijke staking van het gebruik van de kalenders en de bewerkte cover, onder dreiging van een dwangsom van 5.000 euro per vastgestelde inbreuk¹².

Naar een Europese invulling van de parodie-exceptie?

Deckmyn en het Vrijheidsfonds hebben beroep aangetekend tegen dit vonnis en op 8 april 2013 heeft het hof van beroep te Brussel deze zaak aangegrepen om meer duidelijkheid te proberen verwerven over de parodie-exceptie in het auteursrecht. Het hof situeert het geschil tussen VB-politicus Johan Deckmyn en de VB-vzw Vrijheidsfonds en de auteursrechthebbenden op het werk van Willy Vandersteen nadrukkelijk in het Europeesrechtelijk kader, zowel verwijzend naar de expressievrijheid (art. 11 EU Handvest Grondrechten), de vrijheid van kunst(en) (art. 13

¹² Voorz. Rb. Brussel 17 februari 2011, H. Vandersteen e.a. en WPG Uitgevers België NV t. VZW Vrijheidsfonds en J. Deckmyn, AM 2011, 340.

EU Handvest), de bescherming van intellectuele eigendom (art. 17 EU Handvest) als naar de EU-richtlijn 2001/29, auteursrecht in de informatiemaatschappij. Deze richtlijn laat immers toe dat de EU-lidstaten in hun nationale wetgeving een uitzondering opnemen op het auteursrecht en de naburige rechten “voor het gebruik van karikaturen, parodieën en pastiches” (art. 5, 3, k.). Omdat de parodie-exceptie in de Belgische auteurswet een uitzondering is op het auteursrecht en de naburige rechten zoals vermeld in art. 5, 3, k van de EU-richtlijn 2001/29 moet de betekenis en de draagwijdte ervan in hele Unie op autonome en eenvormige wijze worden uitgelegd. Aangezien de EU-richtlijn 2001/29 zelf geen definitie bevat, het HJEU niet eerder het begrip parodie heeft uitgelegd en omdat de parodie-exceptie in de rechtspraak van een aantal EU-lidstaten heel verschillend wordt geïnterpreteerd¹³, wil het Brusselse hof van het HJEU nadere toelichting over het begrip en de toepassing van de parodie. Meer bepaald wil het hof van beroep via enkele prejudiciële vragen van het HJEU vernemen of de parodie een autonoom Unie-begrip is, en zo ja, aan welke voorwaarden de parodie moet voldoen. Vooral interessant is de vraag aan het HJEU of een parodie er moet op gericht zijn “aan humor te doen of de spot te drijven, ongeacht of de daarbij eventueel geuite kritiek het oorspronkelijke werk of iets dan wel iemand anders raakt”. Op die manier wordt het HJEU ertoe uitgenodigd om duidelijkheid te verschaffen of een parodie een zekere vorm van kritiek moet inhouden, en of die kritiek op het oorspronkelijke werk moet gericht zijn (parodie ‘op’), dan wel of een parodie ook kan gebruikt worden om een kritiek op iets of iemand anders te formuleren (parodie ‘met’).

Zelfs indien het HJEU op deze vragen duidelijk antwoord geeft, blijft nog de vraag of *in concreto* de gewraakte VB-parodie met de cover van De Wilde Weldoener voldoende beantwoordt aan de aanvullende voorwaarde van art. 22, § 1, 6° van de auteurswet, nl. “rekening houdend met de eerlijke gebruiken”. Tenslotte zal het Brussels hof van beroep ook rekening moeten houden met het recht op (politieke) expressievrijheid van het VB in toepassing van art. 10 EVRM. Recente rechtspraak van het EHRM¹⁴ heeft immers duidelijk gemaakt dat een veroordeling in toepassing van de auteurswet die een inmenging inhoudt in de expressievrijheid, moet verantwoord kunnen worden vanuit het perspectief van artikel 10 EVRM.

Ook met een klaar en duidelijk antwoord uit Luxemburg op de prejudiciële vragen over het parodie-begrip zal het moeilijk te voorspellen blijven waar de legitieme parodie ophoudt en vanaf wanneer een overheidsinmenging via een rechterlijk stakingsbevel noodzakelijk is in een democratische samenleving. Volgens het EHRM hebben de nationale rechtscolleges enige

¹³ Voor een goed overzicht, zie W. GROSHEIDE (ed.), *Parodie. Parodie en kunstcitaat*, Den Haag, Boom Juridische Uitgevers, 2006. Zie ook het in het arrest van 8 april 2013 geciteerde rapport *The Treatment of Parodies under Copyright Law in Seven Jurisdictions* (2013), te consulteren via www.ipo.gov.uk.

¹⁴ EHRM 10 januari 2013, *Ashby Donald e.a. t. Frankrijk*, AM 2013/3, 183. Zie ook D. VOORHOOF en I. HØEDT-RASMUSSEN, “Copyright vs. freedom of expression”, AM 2013/2, 53-58 en D. VOORHOOF, “Auteursrecht en de vrijheid van expressie en informatie : artikel 10 EVRM als ‘externe’ beperking van het auteursrecht”, noot onder EHRM (beslissing) 19 februari 2013, *Fredrik Neij en Peter Sunde Kolmisoppi (The Pirate Bay) t. Zweden*, AM 2013/3-4, 190-200. Ook het hierboven becommentarieerde arrest van het hof van beroep te Gent van 13 mei 2013 geeft blijk van deze benadering en argumenteert waarom in de zaak *Dwars Groen* de inperking op het auteursrecht zich situeert in het kader van de (politieke) expressievrijheid.

appreciatiemarge om dit beoordelen, behoudens als het gaat om politieke expressievrijheid. Als de Belgische rechters te weinig rekening houden met die politieke expressievrijheid, riskeert De Wilde Weldoener na Luxemburg, ook nog in Straatsburg terecht te komen...

Dirk Voorhoof, gewoon hoogleraar mediarecht en auteursrecht aan de Universiteit Gent en lid van de Vlaamse Regulator voor de Media